

J a n u s z   K a c z m a r e k

Ontologiczny opis Popperowskiego świata 3

Słowa kluczowe: *ontologia, świat 3, zdania same w sobie, trzecie królestwo Fregego, twierdzenia, problemy, argumenty, przedmioty idealne, przedmioty czysto intencjonalne*

1. Wprowadzenie

W *Autobiography*, wydanej w 1974 r., Karl Popper przypomina swój pogląd na tzw. świat 3, który po raz pierwszy został przez niego przedstawiony na seminarium w London School of Economics w roku 1960. Świat 3 to – najogólniej mówiąc – świat naszych idei, sądów w sensie logicznym, bytów abstrakcyjnych. Obok świata 3 Popper opisuje również tzw. świat 1 (przedmiotów materialnych) i świat 2 (przeżyć psychicznych). Nie jest to jednak świat zupełnie nieznan. Opisywali go Platon (świat idei), Stoicy (gdymówili o *lekta* i *aksjomata*), filozofowie średniowieczni (rozważający świat gatunków i rodzajów) oraz niemal współcześni już nam: Frege („Trzecie Królestwo”), Ingarden (przedmioty idealne i czysto intencjonalne) czy Whitehead (przedmioty ponadczasowe i ich hierarchia).

Poniżej przedstawię koncepcję Poppera dotyczącą świata 3 oraz charakterystykę mieszkańców owego świata. Następnie, dla porównania, omówię krótko trzy inne teorie filozoficzne (ontologiczne, metafizyczne) opisujące świat przedmiotów abstrakcyjnych, idealnych. Będą to: koncepcja Platona oraz dwudziestowieczne, Ingardena i Whiteheada. Okazuje się, że rozwijana w XX wieku ontologia może wnieść istotny wkład w rozumienie świata 3 (jak i pozostałych) oraz w opis relacji łączących świat 3 ze światami 1 i 2. Będę przy tym argumentował, że podejście Poppera jest bardzo „trzeźwe”, zdroworozsądkowe, krytyczne, a autor koncepcji świata 3 nie daje się zwieść

dogmatom (także filozoficznym). Wskazane przez niego problemy-pytania nie tracą na ważności.

2. Popperowski świat 3

Koncepcja trzeciego świata (albo „świata 3” – jak wolał mówić Popper) pojawiła się w związku z propozycją wiedzy obiektywnej, budowaną w ramach epistemologii (i filozofii nauki) – epistemologii bez podmiotu poznającego. W *Wiedzy obiektywnej* Popper pisze:

Zdroworozsądkowa teoria wiedzy, a wraz z nią wszyscy, lub prawie wszyscy filozofowie do czasów Bolzano i Fregego brali za pewnik, że istnieje tylko jeden rodzaj wiedzy – wiedza będąca w posiadaniu określonego podmiotu poznającego.

Ten typ wiedzy określam mianem „wiedzy subiektywnej” (...)¹.

I dalej –

(...) chciałbym dokonać rozróżnienia na dwa rodzaje „wiedzy”: wiedzę subiektywną, którą można nazwać wiedzą organizmalną, ponieważ składa się ona z dyspozycji organizmów, oraz wiedzę obiektywną, czyli wiedzę w sensie obiektywnym, która składa się z logicznej treści naszych teorii, przypuszczeń, odgadnięć, hipotez (oraz, jeżeli chcemy, z logicznej zawartości naszego kodu genetycznego).

Przykładami wiedzy obiektywnej są teorie opublikowane w czasopiśmie i książkach i przechowywane w bibliotekach; są nimi omówienia takich teorii, trudności i problemy wskazane w związku z takimi teoriami i temu podobne².

Znamienne jest wskazanie na dwóch filozofów, logików, matematyków: Bolzano i Fregego, którzy stanowią „linię graniczną” między wiedzą subiektywną a wiedzą obiektywną. Bolzano – jak podkreśla Popper – mówiąc o prawdach samych w sobie, bądź zdaniach samych w sobie, przeciwstawiał je subiektywnym procesom myślenia, natomiast Frege, występując z programem antypsychologizmu w logice (nieco wcześniej niż Husserl), wskazał typ obiektów, którymi zajmuje się logika i matematyka – są nimi sądy w sensie logicznym (niem. *Gedanken*, ang. *propositions*), odpowiedniki Bolzanowskich *Sätze an sich*³. Dla Poppera takim typem obiektów zajmuje się nauka w ogóle – nauka,

---

¹ Por. Popper 1992, s. 103.

² Tamże, s. 104.

³ Z programem antypsychologizmu Frege wystąpił m.in. przy okazji recenzji książki Husserla *Filozofia arytmetyki* w 1884 r. Husserl napisał ją jeszcze w duchu psychologizmu. Frege natomiast wyraźnie rozróżniał zadania psychologii i logiki. W pracy *Myśl – studium logiczne* pisał: „Aby wykluczyć wszelkie nieporozumienia i nie dopuścić do zatarcia granicy między

która rozumiana jest jako wiedza obiektywna, niezależna od jakiegokolwiek podmiotu poznającego.

Gdy więc pojawiła się koncepcja świata 3, Popper jako pierwszych „mieszkańców” tego świata wskazał zdania same w sobie, tj. „myśli w sensie treści myślowych”⁴. Narracja podana w *Autobiografii* wskazuje jednak, że mieszkańcami świata 3 są także teorie – które traktujemy zwykle jako zbiór zdań (samych w sobie) oraz dodatkowo problemy i argumenty:

(...) stwierdziłem, że muszę wypełnić mój świat 3 mieszkańcami innymi niż zdania, i wprowadziłem – obok zdań czy teorii – także problemy i argumenty, a zwłaszcza argumenty krytyczne. Teorie bowiem należy zawsze krytykować z punktu widzenia problemów, które rozwiązują⁵.

Jeśli świat 3 jest już tak zaludniony, przedstawmy jego mieszkańców. Możemy wskazywać na istniejące w nauce zdania same w sobie, teorie, problemy i argumenty. Przykładem teorii może być geometria Euklidesa, jednym ze zdań tej teorii jest znane twierdzenie o długości odcinka AB , która równa się pierwiastkowi kwadratowemu z sumy kwadratów różnic odpowiednich współrzędnych początku i końca odcinka. Problemem może tu być pytanie, czy w naszej rzeczywistości, w świecie, w którym żyjemy, wzór ten zawsze jest zgodny z doświadczeniem, natomiast argumentem (chodzi o argumenty za bądź przeciw teorii czy pewnemu zdaniu w sobie) zdanie: „Do pracy, która w prostej linii jest 500 m od mojego domu, idę drogą o długości 1200 m”.

Rozważmy za J.G. Kemeny czysto hipotetyczny przykład⁶. Niech prawo przyczynowe spełnia następujący warunek:

Prawo: Jeśli w ciągu ostatnich trzech dni tylko dwa były dobre, to utrzyma się taka pogoda jak wczoraj; w przeciwnym wypadku ulegnie zmianie.

Załóżmy, że w ostatnich dniach zaobserwowaliśmy następujący układ pogody (D – dobra pogoda, Z – zła pogoda): DDZ. Wówczas, zgodnie z prawem, możemy wnioskować, że pogoda w kolejne dni będzie następująca (trzy pierwsze są już odnotowane):

---

psychologią i logiką, przypisuję logice zadanie wykrywania praw prawdziwości, nie zaś praw myślenia albo żywienia przekonań. W prawach tych znajduje swe rozwinięcie znaczenie słowa «prawda»” (por. Frege 1977, s. 102).

⁴ Por. Popper 1997, s. 252.

⁵ Tamże, s. 254.

⁶ Por. Kemeny 1967, s. 62–63.

1. DDZZ
2. DDZZD
3. DDZZDZ
4. DDZZDZD
5. DDZZDZDD
6. DDZZDZDDD
7. DDZZDZDDDZ

Prawo przyczynowe jest zatem takim prawem, które na podstawie pewnych danych wyjściowych pokazuje nam, co będzie się działo w każdym momencie przyszłości. Co więcej, prawo przyczynowe pokazuje również, jakie są aktualne warunki w każdym wcześniejszym momencie czasowym. Łatwo wykazać, że przed układem DDZZ (tym razem dokładamy literę D bądź Z przed danym ciągiem) mieliśmy DDDZZ, a jeszcze wcześniej ZDDDDZ.

Prawo przyczynowe, podawane niekiedy jako teoria lub hipoteza, jest pewnym zdaniem. Popper traktuje je jako zdanie w sensie logicznym: ważna jest tylko treść tego zdania (sądu wyrażonego). Wobec owego prawa może pojawić się problem – np. czy prawo to obowiązuje w każdej szerokości geograficznej. Problem podany jest w formie pytania, a pytaniom zwykle nie przypisujemy statusu zdań logicznych. Popper jednak odwołuje się do podobieństwa jego świata 3 z Trzecim Królestwem Fregego, ten ostatni zaś zauważył, że treści logiczne, sądy, myśli – są tym, co wspólne dla tak różnych gramatycznie zdań jak zdania oznajmujące („powyższe prawo jest prawdziwe w każdej szerokości geograficznej”), pytania („czy powyższe prawo jest prawdziwe w każdej szerokości geograficznej?”) lub rozkazy („niech to prawo obowiązuje w każdej szerokości geograficznej!”). Zatem dodanie przez Poppera do świata 3 problemów naukowych jest konsekwencją przyjęcia zdań samych w sobie i teorii Fregego, której podobieństwo ze swoją koncepcją podkreślał. Z kolei argumentem (za lub przeciw) może być spostrzeżenie wyrażone zdaniem: w pewnym mieście zauważono, że prawo funkcjonuje w kolejnych 5 dniach, ale nie funkcjonuje w 6 i 7 dniu. Powstaje wówczas problem: czy nasze prawo (hipotezę) powinniśmy zachować, czy odrzucić? Sam argument jednak jest zdaniem (tu złożonym), którego treść jest zdaniem samym w sobie. Należy zatem do świata 3. Jak widzimy więc, powiększanie świata 3 o kolejnych mieszkańców nie jest przypadkową, ale przemyślaną konsekwencją Poppera.

Popper nie ogranicza się do wskazanych przykładów mieszkańców świata 3. Traktując obiekty świata 3 jako wytworzone, a nie odkrywane, a więc inaczej niż Platon, proponuje:

Możemy uważać świat problemów, teorii i argumentów krytycznych za szczególny przypadek, za świat 3 w wąskim sensie, albo też za logiczną czy intelektualną prowincję świata 3.

Świat 3 w sensie ogólniejszym obejmuje wszystkie wytwory ludzkiego umysłu, takie jak narzędzia, instytucje i dzieła sztuki⁷.

Oczywiście ową prowincję należy traktować jako „serce” świata 3, natomiast pozostałe wytwory ludzkiego umysłu – m.in. narzędzia, instytucje i dzieła sztuki – w sensie ich idealnych czy obiektywnych treści: instytucja taka jak uniwersytet czy oddział policji (przykłady za Popperem) to nie tylko pewna mnogość realnych przedmiotów i jednostek ludzkich, ale przede wszystkim pewien obiektywnie ustalony porządek czy sposób funkcjonowania⁸. To zaś – według mojej interpretacji – winno być rozumiane jako obiektywna, logiczna treść niezależna od żadnego podmiotu działającego czy poznającego.

Przedmioty świata 3 są przez Poppera odpowiednio scharakteryzowane. Przede wszystkim, (a) są one autonomiczne (czasem Popper mówi o częściowej autonomii mieszkańców tego świata); oznacza to, że choć teorie czy twierdzenia są przez nas wytwarzane, to jednak mają lub mogą mieć niezamierzone i nieprzewidywalne konsekwencje. W *Autobiografii* Popper pisze:

Ludzie wymyślili liczby naturalne albo, na przykład, metodę nieskończonego postępu w ciągu liczb naturalnych. Ale istnienie liczb pierwszych (oraz poprawność twierdzenia Euklidesa, że nie istnieje największa liczba pierwsza) jest czymś, co odkrywamy. Po prostu tam jest i nie możemy tego zmienić. Jest to niezamierzona i nieprzewidywalna konsekwencja naszego wynalazku. Jest to także konsekwencja konieczna: nie możemy jej obejść. Rzeczy takie jak liczby pierwsze czy liczby kwadratowe są więc „wytwarzane” przez sam świat 3, bez dalszej pomocy z naszej strony. W tej mierze można je uznać za „autonomiczne”⁹.

Drugą cechą przedmiotów tego świata, a przynajmniej niektórych z nich, jest (b) bezczasowość; ten termin odnosi Popper przede wszystkim do zdań samych w sobie oraz relacji logicznych (jak sprzeczność czy zgodność); argumentuje, że „(...) jeżeli jednoznacznie sformułowane zdanie jest prawdziwe teraz, wówczas jest prawdziwe zawsze i zawsze było prawdziwe; prawda jest bezczasowa (tak jak i fałsz)”¹⁰. Z tą cechą związana jest też inna, wspomniana w akapicie poprzednim, tj. (c) konieczność – prawdy obecne w teorii z konieczności generują inne (nawet nieprzewidywalne) prawdy.

Ale obiektom świata 3 przysługuje też swoiście rozumiana (d) czasowość (historyczność). Mieszkańcy świata 3 nie są – jak u Platona – stałymi, pozaczasowymi obiektami, obecnymi w tym świecie (bądź w świecie idei) zawsze.

---

⁷ Popper 1997, s. 259–260.

⁸ Z ontologicznego punktu widzenia instytucje bywają rozumiane jako przedmioty intencjonalne (Ingarden 1987) bądź systemy (Bocheński 1993).

⁹ Popper 1997, s. 258.

¹⁰ Tamże.

Choć stanowisko Platona jest możliwe – zauważa Popper – to jednak odrzuca je. Według Poppera świat 3 ma swoją historię.

Jest to historia naszych idei; nie tylko historia ich odkryć, ale także historia tego, w jaki sposób je odkrywaliśmy; jak dokonaliśmy tych odkryć, jak one na nas oddziaływały i w jaki sposób my na nie zwrotnie oddziałaliśmy¹¹.

Takie ujęcie – według Poppera – pozwala zrozumieć również (e) rzeczywistość świata 3; jak uzasadnia:

Jest to zupełnie do pogodzenia z beczasowością prawdy i logicznych relacji i pozwala zrozumieć rzeczywistość świata 3. Jest on tak samo rzeczywisty jak każdy inny wytwór, tak samo realny, jak system kodowania – jak język; jest tak samo realny jak instytucja społeczna taka jak uniwersytet czy oddział policji (a może nawet jeszcze bardziej realny)¹².

Z kolei przyjmując stanowisko Platona – wyjaśnia Popper – nie potrafilibyśmy wyjaśnić, czy odkrywając świat idei „wchodzimy w interakcję z nimi, czy też one tylko na nas oddziałują, i w jaki sposób oddziałują na nas – zwłaszcza że my nie potrafimy na nie oddziaływać”¹³. Jak pamiętamy, dla wytłumaczenia poznania świata idei Platon wprowadza mit *anamnesis* (przypomnienia) oraz koncepcję duszy, która preegzystowała w świecie idei (a więc je zna!), zanim „obleczona” została ciałem w danej jednostce ludzkiej. Popper jako filozof krytyczny wybiera inną drogę: człowiek wytwarza idee i wiernie odczytuje ich konsekwencje, te zaś zwrotnie oddziałują na człowieka uznającego i odczytującego logiczne zasady i konsekwencje.

3. Popperowski świat 3 a świat przedmiotów idealnych Platona, Ingardena i Whiteheada

Jak wygląda świat 3 Poppera, już wiemy. I znamy jego mieszkańców. W interpretacji niżej podpisanego kluczowe dla świata 3 są zdania same w sobie albo – w innym ujęciu – myśli w sensie obiektywnym. Kazimierz Ajdukiewicz odróżniał sąd wyrażony w zdaniu a) w sensie psychologicznym i b) w sensie logicznym. W tym drugim przypadku – za Ajdukiewiczem – chodzi o „typ

---

¹¹ Tamże, s. 259.

¹² Tamże.

¹³ Tamże, s. 258.

myśli wyrażony w zdaniu”¹⁴. Ten fragment świata 3 chcemy porównać z innymi propozycjami obecnymi w filozofii od czasów Platona. Nie miejsce tu na przedstawienie wszystkich propozycji, skupmy się zatem tylko na trzech.

a) Platon

Platon wskazał, że chcąc uzasadnić prawdziwość naszej wiedzy o świecie, należy zwrócić się ku przedmiotom spoza tego świata, ku przedmiotom idealnym, pozaczasowym i pozaprzestrzennym – jest to świat niezmiennych idealnych form i relacji zachodzących między ideami. Świat ten jest „poza ingerencją człowieka”, możemy je co najwyżej – jak pisze Ajdukiewicz – „tylko abstrakcyjnie w myśli pojąć”, a są one „nie dostępne spostrzeżeniu ani wyobrażeniu”¹⁵. Wbrew zatem Popperowi, świat idei to świat przedmiotów istniejących zawsze (odwiecznie), a nie świat tworców naukowych wytwarzanych przez człowieka. Tu Popper nie zgadzał się z Platonem. Można jednak zauważyć, że gdy Popper mówi o niezmienności prawdy (*resp.* fałszu), ma na myśli logiczne niezmiennie treści. Niezmiennosc owych treści (idei) jest więc wspólną charakterystyką obu filozofów. Natomiast kwestia wytwarzania tych treści (idei), bądź jedynie odkrywania ich, jest – jak wiemy – spornym problemem w filozofii. Omawiając różne jego rozwiązania, Jerzy Perzanowski konkluduje, że pozostaje to kwestią wiary filozoficznej¹⁶.

b) Ingarden

W swym *Sporze o istnienie świata* Roman Ingarden wprowadził w latach 40. ubiegłego wieku – płodne w dzisiejszej ontologii – pojęcie sposobów istnienia przedmiotów. Ingarden wyróżnił cztery podstawowe typy przedmiotów, których sposób istnienia jest różny: przedmiot absolutny, idealny, czysto intencjonalny oraz przedmiot trwający w czasie. Z punktu widzenia ontologii Poppera i jego koncepcji świata 3, najbardziej do tego ostatniego zbliżone są przedmioty idealne i czysto intencjonalne. Charakterystyka tych przedmiotów w ujęciu Ingardena jest bardzo złożona i nie miejsce tu na dokładną ich prezentację (dokładną charakterystykę tych przedmiotów można znaleźć w dziełach Ingardena¹⁷, a bardziej skróctową w pięknym podręczniku Władysława Stróżewskie-

---

¹⁴ Ajdukiewicz wielokrotnie podejmował problematykę znaczenia, sensu wyrażań. Obok koncepcji nieformalnych proponował również ściśle formalne. Dla przykładu por. Ajdukiewicz 1967.

¹⁵ Ajdukiewicz 1983, s. 110.

¹⁶ Perzanowski 1988.

¹⁷ Por. Ingarden 1987.

go¹⁸). Podamy więc pewne przykłady pokazujące podobieństwa i różnice między ontologicznym podejściem Ingardena a ujęciem Poppera – realizującego raczej metodologiczną myśl służącą prawdzie w nauce.

Oto Ingarden wskazuje na trzy podtypy przedmiotów idealnych. Są nimi np. a) poszczególne figury geometryczne, b) stosunki między przedmiotami idealnymi, wyrażane, dla przykładu, w twierdzeniach (kwadrat jest wpisujący w okrąg), i c) stany rzeczy lub własności przedmiotów idealnych (np. dla prostokąta – własność posiadania dwóch równych przekątnych). Sposób istnienia przedmiotów podtypu a) charakteryzuje się samoistością, pierwotnością, nieaktualnością, samodzielnością i niezależnością. Z kolei sposób istnienia przedmiotów b) różni się tym, że ostatnia z charakterystyk jest zmieniona na zależność, a sposób istnienia przedmiotów c) ma pierwsze trzy charakterystyki takie same i dodatkowo niesamodzielność i zależność. Popper nie rozważał takich drobiazgowych analiz fenomenologicznych i ontologicznych i zapewne odrzuciłby samoistość i pierwotność treści logicznych (lub w ogóle nie brałby ich pod uwagę), bo przedmioty świata 3 są wytwarzane. Można jednak pokusić się o stwierdzenie (nie badamy tej kwestii w niniejszym artykule), że charakterystyki: „samodzielne – niesamodzielne” i „zależne – niezależne” mogłyby wzbogacić sposób określania przedmiotów świata 3 – przedmioty matematyczne (i szerzej przedmioty nauki), ich wzajemne relacje oraz własności były przez Poppera dobrze znane. Mógłby więc zgodzić się na propozycje Ingardena. Samodzielność sposobu istnienia przedmiotu oznacza bowiem, że do swego istnienia przedmiotów nie wymaga innego przedmiotu (np. kwadraty istnieją w sensie abstrakcyjnym i do swego istnienia nie wymagają istnienia innych wielokątów, podczas gdy przekątna kwadratu istnieje tylko o tyle, o ile istnieje dany kwadrat). Z kolei stosunek wpisowości kwadratu w okrąg jest przykładem przedmiotu, którego sposób istnienia charakteryzuje się zależnością.

Ciekawą propozycją są również przedmioty, których sposób istnienia jest czysto intencjonalny. Chodzi o przedmioty takie jak dzieła sztuki czy instytucje. Według Ingardena, (chodzi o jeden z podtypów) charakteryzują się one niesamoistością, pochodnością, nieaktualnością, samodzielnością i zależnością. Niesamoistość oznacza, że przedmioty takie mają swój fundament bytowy w innym przedmiocie, a pochodność, że są wytworzone przez inny przedmiot. Tak dla przykładu postać Tadeusza Soplicy jest zamysłem Mickiewicza i przez tego ostatniego wytworzona. W Polsce mamy również (udaną) próbę wykazania, że przedmioty matematyczne mogą być traktowane na wzór przedmiotów, których sposób istnienia jest nie idealny, ale czysto intencjonalny¹⁹.

---

¹⁸ Stróżewski 2003.

¹⁹ Błaszczuk 2004.

Interpretuję to jako możliwość traktowania obiektów świata 3 (przynajmniej niektórych – jak przedmioty matematyczne czy instytucje) na wzór przedmiotów intencjonalnych w sensie ontologii Ingardena. Przedmioty matematyczne, przedmioty nauki – jak figury geometryczne, liczby zespolone, cząstki elementarne fizyki kwantowej oraz stosunki między takimi obiektami (albo pojęciami) mogą być wówczas traktowane jako obiekty wytworzone według zamysłu twórcy (naukowca, filozofa, matematyka). Okazuje się zatem, że zdroworozsądkowe i naukowe podejście Poppera powinniśmy uznać. Brak w nim – być może – siatki pojęciowej ontologii – ale jest obecna właściwa intuicja.

c) Whitehead

Inną kwestię chcę wydobyć omawiając propozycję Alfreda Whiteheada. Whitehead jako matematyk i filozof, a później jako metafizyk-platonik, przekazał nam naukę o świecie jako (nieustannym) procesie. Jego główne myśli są zawarte w *Process and Reality*, ale chcę tu skupić się na filozoficznych propozycjach z *Science and the Modern World* (por. Whitehead 1987). W rozdziale X pt. „Abstrakcja” Whitehead omawia tzw. przedmioty ponadczasowe (*eternal objects*), które są rozumiane jako odpowiedniki platońskich idei czy uniwersaliów²⁰. Przedmioty ponadczasowe są idealne, abstrakcyjne, pozaczasowe i pozaprzestrzenne. W całości metafizycznej to, co realne, aktualne (tzw. aktualne zaistnienia, ang. *actual occasions*), może być zrozumiane jedynie przez odniesienie do przedmiotów ponadczasowych. Przedmioty idealne są wzorcami aktualnych zaistnień i relacji między nimi. Tworzą one hierarchię abstrakcyjną, której każdy element może być wzorcem czy ideą pewnego realnego bytu, zdarzenia, procesu. Owe elementy hierarchii mogą być też rozumiane jako abstrakcje, pojęcia, poprzez które próbujemy zrozumieć świat aktualnych zaistnień²¹. Co więcej, świat idei to świat możliwości, natomiast świat realny jest tylko konkretyzacją jednej z możliwości (czy też konkretyzacją pewnej grupy możliwości). Metafizyk zatem, w ujęciu Whiteheada, to badacz odkrywający i analizujący wszystkie niesprzeczne możliwości, które następnie mogą być odniesione do mnogości aktualnych zaistnień (do naszego świata rozumianego jako proces albo ciąg splotów aktualnych zaistnień). Tę sytuację – w kontekście świata 3 – możemy zinterpretować następująco: Popper niejednokrotnie podkreślał, że wiedza, jej budowanie, jest krytycznym zgadywaniem, a metodą rozwoju nauki jest metoda hipotez i obaleń²². Stawianie hipotez (pre-

²⁰ Whitehead 1987, s. 215–235; por. także Kaczmarek 2005, s. 157–161.

²¹ Nie przedstawiam tu szczegółowo trudnej i napisanej hermetycznym językiem koncepcji Whiteheada. Naukę o hierarchii abstrakcyjnej Whitehead wyklada na stronach 229–235 (por. Whitehead 1987).

²² Por. Popper 1992, s. 329.

zentowanie teorii) natomiast nie jest niczym innym jak „badaniem idealnych (treściowych) możliwości”, które mają nam opisać pewien „fragment świata”.

4. Konkluzje

Prezentując koncepcję świata 3, Popper wielokrotnie odwoływał się do propozycji innych filozofów: Platona, Bolzana, Fregego, a także do Hegla. Najbliżsi jego propozycji byli Bolzano i – w szczególności – Frege²³. Powyżej przedstawiłem skrótowo inne koncepcje – Platona, Ingardena i Whiteheada – dotyczące obiektów abstrakcyjnych, obiektywnych, by skonfrontować je z nauką Poppera. Sądzę, że taka konfrontacja z koncepcjami ontologicznymi (metafizycznymi) jest właściwa i pozwala przyjrzeć się bliżej, a przy tym w sposób bardziej różnorodny, statusowi mieszkańców Popperowskiego świata 3. Popper wyraźnie podkreślał, że obiekty świata 3 są wytworzone. Są one zatem zależne od wspólnej pracy filozofów i naukowców. Można powiedzieć, że owe obiekty są abstrakcyjnymi projekcjami, które proponują nam badacze dla lepszego zrozumienia świata. Są „okularami”, przez które oglądamy świat. Takie podejście różni Poppera od Platona czy Whiteheada, dla których świat idei, abstrakcji, jest „światem możliwości”, możliwych form, relacji czy stosunków niezależnych od badaczy i samego świata, a zależnych jedynie – najprawdopodobniej – od relacji czysto logicznych bądź ontycznych, o których Leibniz mówił w *Monadologii*, że nie może ich zmienić nawet Bóg (był konieczny w filozofii). Znalazienie przekonujących argumentów na rzecz jednej bądź drugiej koncepcji (teorii Poppera z jednej strony bądź teorii Platona i Whiteheada z drugiej) jest dyskusyjne. Ale porównanie obu propozycji może bliżej naświetlić, jaki jest status obiektywnych treści w stosunku do świata realnego: czy obiektywne treści są „regułami” (formami świata realnego), czy – jak proponowałby Popper – kolejnymi hipotezami pozwalającymi przybliżyć się do prawdy o świecie. Popper jest epistemologiem, Platon i Whitehead – metafizykami²⁴. Być może obie propozycje należy w duchu Poppera potraktować jako hipotezy: zwycięży ta, która lepiej objaśni nam wzajemne relacje między światem 1 a światem 3,

---

²³ W *Wiedzy obiektywnej* Popper pisze: „(...) to, co nazywam «trzecim światem», ma z pewnością wiele wspólnego z teorią form lub idei Platona, a zatem także z Heglowską teorią ducha obiektywnego, chociaż moja teoria różni się zdecydowanie pod pewnymi ważnymi względami od teorii i Platona, i Hegla. Ma więcej wspólnego z teorią *uniwersum* sądów samych w sobie i prawd samych w sobie, którą przedstawił Bolzano, choć różni się też i od jego teorii. Mój trzeci świat najbardziej jest podobny do *uniwersum* obiektywnych treści myślenia Fregego” (por. Popper 1992, s. 149).

²⁴ Problemy, które tu się rodzą, przypominają o dyskusji w ramach filozofii nauki, a dotyczącej zagadnienia, czy świat ma strukturę matematyczną, czy też jest jedynie „matematyzowalny”.

i która dzięki metodzie krytycznej i eksperymentom falsyfikującym okaże się płodniejsza dla nowych argumentów i nowych problemów.

Z kolei porównanie teorii Poppera z ontologią egzystencjalną Ingardena wskazuje na konieczność bliższego przyjrzenia się poszczególnym mieszkańcom świata 3. Ingarden zaproponował szczegółową siatkę pojęciową dla analizy egzystencjalnej strony przedmiotów²⁵. Pozwala to na rozróżnienie w charakterze (typie) obiektywnych treści „myśli naukowej, poetyckiej i dzieł sztuki”. O ile zgodzimy się, że myślami naukowymi „rządzą” reguły logiczne i – należy dodać, ontyczne, o tyle nie musi tak być w świecie przedmiotów (dzieł) sztuki (w bajce drewniany pajac Pinokio jest ożywiony!). Można zatem postawić hipotezę, że krytyczny w swej postawie naukowej Popper nie miałby nic przeciw dodatkowym rozróżnieniom, których można dokonać w świecie 3, stosując siatkę pojęciową ontologii przedmiotów idealnych i czysto intencjonalnych.

Bibliografia

- Ajdukiewicz Kazimierz (1983) [1949], *Zagadnienia i kierunki filozofii, Teoria poznania. Metafizyka*, Warszawa, Czytelnik.
- Ajdukiewicz Kazimierz (1967), *Proposition as the connotation of sentence*, „*Studia Logica*” nr XX, s. 63–86.
- Błaszczyk Piotr (2004), *O przedmiocie matematycznym*, „*Filozofia Nauki*” nr 2 (46), s. 5–20.
- Bocheński J.M. (1993), *Przyczynek do filozofii przedsiębiorstwa przemysłowego*, w: tenże, *Logika i filozofia*, BWF, PWN, Warszawa, s. 162–186.
- Frege Gottlob (1977) [1918], *Myśl – studium logiczne*, w: tenże, *Pisma semantyczne*, przeł. B. Wolniewicz, BKF, PWN, Warszawa, s. 101–129.
- Ingarden Roman (1987) [1947], *Spór o istnienie świata*, t. I, PWN, Warszawa.
- Kaczmarek Janusz (2005), *Pojęcia a przedmioty ponadczasowe Whiteheada*, w: J. Kaczmarek, R. Kleszcz (red.), *Wokół logiki i filozofii. Księga jubileuszowa z okazji 60. urodzin Profesora Grzegorza Malinowskiego*, Wydawnictwo UŁ, Łódź, s. 149–162.
- Kemeny John G. (1967) [1959], *Nauka w oczach filozofa*, przeł. S. Amsterdamski, PWN.

---

²⁵ Obok szczegółowych analiz strony egzystencjalnej, w dziele Ingardena znajdziemy również drobiazgowo analizy strony formalnej (forma przedmiotu) i materialnej (charakterystyka przedmiotu), czego w niniejszym artykule nie podejmuję.

- Perzanowski Jerzy (1988), *Podstawy matematyki i logiki*, w: *Mała encyklopedia logiki*, red. W. Marciszewski, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, wyd. 2, s. 141–151.
- Popper Karl R. (1992) [1972], *Wiedza obiektywna. Ewolucyjna teoria epistemologiczna*, przeł. A. Chmielewski, PWN, Warszawa.
- Popper Karl R. (1997) [1974], *Nieustanne poszukiwania. Autobiografia intelektualna*, przeł. A. Chmielewski, Znak, Kraków.
- Stróżewski Władysław (2003), *Ontologia*, Aureus, Kraków.
- Whitehead Alfred N. (1987) [1926], *Nauka a świat nowożytny*, przeł. M. Kozłowski, M. Pieńkowski OP, Znak, Kraków.

Streszczenie

W artykule przedstawiam ontologiczną analizę Popperowskiej koncepcji świata 3 i proponuję porównanie tej koncepcji z innymi propozycjami ontologów. Sądzę, że jest to w duchu filozofii nauki Poppera i jego epistemologii, by falsyfikować lub potwierdzać daną hipotezę przez porównanie z konkurencyjnymi teoriami i stawianie wobec istotnych problemów. W artykule zaproponowałem porównanie z trzema koncepcjami: Platona, Ingardena i Whiteheada. Dzięki temu możliwe jest bardziej szczegółowe przyjrzenie się relacjom między światem 3 i światem 1 oraz zauważenie różnorodności typologicznej mieszkańców (obiektów) świata 3.